

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΖΑΒΑΡΑ

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ, 14ος-15ος ΑΙ.

Το 1459 ο καρδινάλιος Βησσαρίων, σε επιστολή του στον Φραγκισκανό μοναχό (και άγιο) Jacobo della Marchia, αναφέρει μεταξύ των προϊόντων της Πελοποννήσου και τη σταφίδα.¹ Ο ταξιδιώτης-συμβολαιογράφος Nicolò da Martoni μαρτυρεί την καλή ποιότητα της σταφίδας και των σύκων από την Κόρινθο, που έφαγε μαζί με τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών.² Πρόκειται για δύο μαρτυρίες γνωστών προσώπων της εποχής, που γνώριζαν τη σπουδαιότητα της παραγωγής για την οικονομία της περιοχής και αναγνώριζαν και γεύονταν την καλή σταφίδα. Για να φτάσει το προϊόν αυτό της πελοποννησιακής γης στο τραπέζι των καλοφαγάδων της Ρωμανίας, της Βενετίας και της υπόλοιπης Ευρώπης, αγρότες και έμποροι εργάζονταν ο καθένας για το δικό του όφελος. Στη μελέτη αυτή εξετάζονται αρχειακές μαρτυρίες σχετικά με το εμπόριο της σταφίδας στην περιοχή του Ναυπλίου κατά την πρώιμη πρώτη βενετοκρατία. Σε μερικές περιπτώσεις συνεξετάζεται το εμπόριο της σταφίδας και των ξρών σύκων της Κορίνθου, αφού η εκμετάλλευση των προϊόντων των δύο αυτών περιοχών αφορούν στην εμπορική στρατηγική ορισμένων βενετικών εταιρειών.

Οι Λατίνοι κατακτητές της χερσονήσου άρχισαν ενωρίς να εκμεταλλεύονται τα προϊόντα της πελοποννησιακής υπαίθρου. Η σταφίδα παραγόταν κυρίως στην περιοχή της Κορίνθου, του Άργους και του Ναυπλίου. Για την κορινθιακή σταφίδα έχουμε πληροφορίες από διάφορα έγγραφα.³ Ήδη από τον 13ο αι. γνωρίζουμε ότι εξαγόταν στο Βασίλειο της Σικελίας, για λογαριασμό

1. L. Mohler, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsman*, τ. 3, Paderborn 1923 (επανέκδ. Aalen 1967), επιστολή 39, σ. 491-492 (Φερράρα, 20 Μαΐου 1459).

2. *Monumenta Peloponnesiaca. Documents for the History of the Peloponnese in the 14th and 15th Centuries*, έκδ. Julian Chrysostomides, Αθήνα 1995, σ. 329, έγγρ. 166: «Est verum quod habet optimos passos uvarum minutarum sive arillos et bonas ficus, de quibus ad votum commendimus cum dicto domino archiepiscopo Aethenarum».

3. Στην κορινθιακή σταφίδα αναφέρεται η μελέτη του D. Jacoby, «Rural Exploitation and Market Economy in the Late Medieval Peloponnese», *Viewing the Morea. Land and People in the Late Medieval Peloponnese*, επιμ. Sh. E. J. Gerstel, Ουάσινγκτον 2013, σ. 258-259.

της ανδεγαυικής αυλής.⁴ Στις 11 Μαρτίου 1270 είχαν αποθηκευτεί για λογαριασμό της 650 λίβρες κορινθιακής σταφίδας σε βαρέλια.⁵ Έγγραφα σχετικά με την αγροτική παραγωγή, όπως οι λογαριασμοί των περιοχών της Πελοποννήσου, που ανήκαν στη φλωρεντινή οικογένεια των Acciaiuoli του 14ου αι., επιβεβαιώνουν την παραγωγή σταφίδας και ξηρών σύκων στην καστελλανία της Κορίνθου. Αναφέρονται συγκεκριμένα οι περιοχές Άγιος Βασίλειος και Βασιλικά.⁶ Το 1400, κατά τη συγκέντρωση μαρτυριών για τη γνωστή δίκη του Ιωάννη Cremolisi κατά του Carlo Tocco και της συζύγου του Francesca Acciaiuoli, θυγατέρας και κληρονόμου του κυρίου της Κορίνθου Nerio Acciaiuoli, ο αποθηκάρχης Andrea de Massa και ο εβραίος Abraam Calomiti, tunc ponderator της σταφίδας και των σύκων του Nerio, δήλωναν ότι το 1394 η παραγωγή ανερχόταν στους 1.000 σάκους σταφίδας και 400 σάκους σύκων.⁷ Στα παραπάνω μπορούμε να προσθέσουμε και ορισμένες άδειες εκμετάλλευσης της σταφίδας, που δόθηκαν από τους ιππότες του Αγίου Ιωάννη σε ιδιώτες, κατά την περίοδο που το τάγμα διοικούσε την Κόρινθο (1400-1404), αλλά με πολύ περιοριστικούς όρους.⁸ Το βενετικό ενδιαφέρον για την αγορά κορινθιακής σταφίδας και ξερών σύκων μαρτυρείται από τις απαγορεύσεις των βενετικών αρχών, οι οποίες, από το 1389, επέβαλλαν ή ακύρωναν το εμπάργκο στις περιοχές του Nerio Acciaiuoli.⁹

Από τα εμπορικά εγχειρίδια του 14ου αι., τις λεγόμενες *pratiche di mercatura*, προκύπτει ότι η πελοποννησιακή σταφίδα εξαγόταν στην Ανκόνα,¹⁰ τη Φλωρεντία¹¹ και κυρίως τη Βενετία.¹² Στις συγκεκριμένες πηγές, μά-

4. Βλ., για παράδειγμα, *I registri della cancelleria angioina*, έκδ. R. Filangieri κ.ά., 46 τόμοι, Νάπολη 1950-2003, τ. 3, σ. 210, έγγρ. 594 και τ. 44/1, σ. 345, έγγρ. 117.

5. Στο ίδιο, τ. 42, σ. 42, έγγρ. 95.

6. *Documents sur le régime des terres dans la principauté de Morée au XIVe siècle*, έκδ. J. Longnon – P. Topping, Παρίσι – Χάγη 1969, έγγρ. IX, IV. Βλ. και Α. Tzavara, *Clarentza, une ville de la Morée latine, XIIIe-XVe siècles*, Βενετία 2008, σ. 288-291.

7. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., έγγρ. 225. Βλ. και Jacoby, «Rural Exploitation and Market Economy», ό.π., σ. 257-258.

8. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., έγγρ. 242, 244, 246, 253. Σε αυτά τα έγγραφα αναφέρεται ο Jacoby, «Rural Exploitation and Market Economy», ό.π., σ. 259.

9. Jacoby, «Rural Exploitation and Market Economy», ό.π., σ. 258.

10. *Francesco Balducci Pegolotti, La pratica della mercatura*, έκδ. Α. Evans, Καίμπριτζ Μασαχουσέτης 1936, σ. 159.

11. Στο ίδιο, σ. 198. *El libro de mercatantie et usanze de' paesi*, έκδ. F. Borlandi, Τορίνο 1936, σ. 29 και το χειρόγραφο της Biblioteca Nazionale di Firenze, «Raccolta Tordi, n° 139» (= ms. Tordi), φ. 35r. Τα αποσπάσματα του χειρογράφου, που αφορούν στις πελοποννησιακές πόλεις, θα δημοσιευτούν στην προσεχή μελέτη της γράφουσας: Α. Tzavara, «La città di Clarentza nelle fonti archivistiche. Pubblicazione di documenti inediti, 1285-1406».

12. *La pratiche della mercatura*, ό.π., σ. 149 και ms. Tordi, φ. 34r.

λιστα, παρέχονται οι αντιστοιχίες των μέτρων της Γλαρέντζας και της Πάτρας με τις παραπάνω ιταλικές πόλεις, όσον αφορά στο συγκεκριμένο προϊόν. Στα παραπάνω εγχειρίδια αναφέρεται, επίσης, η σύγκριση των μέτρων μεταξύ Γλαρέντζας και Κορίνθου.¹³ Το γεγονός αυτό δεν περιορίζει την παραγωγή του προϊόντος στις δύο αυτές περιοχές της Πελοποννήσου, αλλά προσδιορίζει κυρίως τις περιοχές από όπου εξαγόταν, καθώς, όπως προκύπτει από τις πηγές, διεξαγόταν εσωτερικό εμπόριο από την ύπαιθρο προς τις πόλεις-λιμάνια, και κυρίως από την Κόρινθο, το Ναύπλιο και τις γύρω περιοχές, ακόμη και από τη Μεσσηνία.¹⁴

Οι αρχειακές πηγές για την αγροτική παραγωγή και το εμπόριο στο βενετικό Ναύπλιο είναι λίγες. Ακόμη σπανιότερες και διάσπαρτες χρονικά είναι οι πηγές που αφορούν στη σταφίδα. Ορισμένα έγγραφα είναι δημοσιευμένα, αλλά τα περισσότερα παραμένουν ακόμη ανέκδοτα.¹⁵ Πρόκειται για αποφάσεις των βενετικών συμβουλίων για σχετικά θέματα, όπως και συμβολαιογραφικές πράξεις. Ενδεικτικά: αναφέρεται η διαθήκη ενός Ναυπλιώτη εμπόρου σταφίδας, πράξεις σύστασης εταιρείας για την εκμετάλλευσή της, εξουσιοδοτήσεις και, κατά κύριο λόγο, δικαστικές υποθέσεις. Άλλες αφορούν στις σχέσεις μεταξύ κεφαλαιούχων εμπόρων και των αντιπροσώπων τους, των εταίρων μεταξύ τους, των βενετικών αρχών κατά των κατά καιρούς διοικητών και καπετάνιων του Ναυπλίου. Κατά την εξέταση των δικαστικών αυτών υποθέσεων αναφέρονται τα διάφορα έγγραφα που παρουσίασαν οι δύο πλευρές στους Βενετούς δικαστές, όπως επιστολές και βιβλία λογαριασμών, που όμως δεν σώζονται σήμερα. Παρουσιάζουμε στη συνέχεια διάφορες σχετικές περιπτώσεις.

Εμπόριο σταφίδας στο Ναύπλιο: διάφορες περιπτώσεις

Οι Βενετοί έμποροι ενδιαφέρονταν για τη σταφίδα του Ναυπλίου ήδη από την εποχή κατά την οποία η περιοχή Άργους – Ναυπλίου αποτελούσε βαρονία και ανήκε στους Φράγκους βαρόνους d'Enghien και στη συνέχεια στην κληρονομία της οικογένειας Marie και τον Βενετό σύζυγό της Pietro Corner. Αργότερα, το 1388, η περιοχή που ανήκε στους d'Enghien, κατά συνέπεια και το Ναύπλιο, πωλήθηκε από τη βαρόνη, χήρα πια, στη Βενετία. Και ενώ το Ναύπλιο παρέμεινε στη Βενετία, το Άργος καταλήφθηκε από τον δεσπότη

13. *La pratiche della mercatura*, ό.π., σ. 118.

14. Tzavara, *Clarentza*, ό.π., σ. 223-225.

15. Λόγω έλλειψης χώρου στην παρούσα έκδοση, τα έγγραφα σχετικά με τη σταφίδα θα δημοσιευτούν σε προσεχή έκδοση. Στο Παράρτημα εκδίδονται μόνο ένα έγγραφο και δύο αποσπάσματα.

του Μυστρά Θεόδωρο Παλαιολόγο, ο οποίος διατήρησε τον έλεγχο μέχρι το 1394, οπότε περιήλθε οριστικά στη Βενετία.¹⁶

Δύο δικαστικές υποθέσεις αφορούν στην αγοραπωλησία της σταφίδας κατά την πρώτη αυτή περίοδο της ιστορίας του λατινικού Ναυπλίου:

α) Το 1366, ο Pietro di Bernardino και ο Nicoletto di Chiaro σύστησαν εταιρεία με σκοπό την αγορά σταφίδας και ξερών σύκων από την περιοχή αυτή. Οι δύο Βενετοί έμποροι δραστηριοποιούνταν τα τελευταία δέκα τουλάχιστον χρόνια στην Πελοπόννησο, και συγκεκριμένα στη Γλαρέντζα, σύμφωνα με αρχειακά έγγραφα.¹⁷ Οι εταίροι θα μοιράζονταν στα δύο τα έξοδα, τα κέρδη και τις απώλειες. Τα εμπορεύματα θα μεταφέρονταν στη Βενετία, όπου θα τα παρέδιδαν στα χέρια του Biagio Zaccaria και του Nicoletto Paruta. Η σταφίδα και τα ξερά σύκα φορτώθηκαν σε δύο πλοία, στην ακτή κοντά στο Βασιλικό.¹⁸ Στο ένα πλοίο, με *patrono* τον Cristino Torselli, φορτώθηκε από τον Pietro di Bernardino μέρος του εμπορεύματος, αξίας 8.498 υπέρπυρων, ενώ στο άλλο, με *patrono* τον Stefano del Compare, φορτώθηκε από τον Nicoletto di Chiaro το υπόλοιπο, αξίας 12.646 υπέρπυρων. Η προέλευση της σταφίδας και των ξερών σύκων δεν αναφέρεται, αλλά μπορούμε να υποθέσουμε ότι πρόκειται για προϊόντα της Κορίνθου, γιατί η σταφίδα που προέρχεται από τη βαρονία, αναφέρεται στο σχετικό έγγραφο χωριστά. Πράγματι, ο Pietro di Bernardino δήλωνε ότι αγοράστηκαν από τον βαρόνο Άργους – Ναυπλίου Guy d'Enghien 143 σάκοι σταφίδας. Στη Βενετία έφτασε τελικά μόνο το ένα πλοίο, αυτό του Stefano del Compare, ενώ το άλλο ναυάγησε χάνοντας έτσι το εμπόρευμα. Το

16. Για την ιστορία της βαρονίας Άργους – Ναυπλίου και της περιοχής αυτής κατά την πρώιμη βενετοκρατία, βλ. R. Cessi, «Venezia e l'acquisto di Nauplia ed Argo», *Nuovo Archivio Veneto*, n.s. 30/1 (1915), σ. 147-173, A. Luttrell, «The Latins of Argos and Nauplia: 1311-1394», *Papers of the British School at Rome* 34 (1966), σ. 34-55, επανέκδοση στο: A. Luttrell, *Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades, 1291-1440*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1982, σ. VIII, P. Topping, «The Cornaro of Venice and Piscopia (Cyprus) in Argos and Nauplion, 1377-1388», *Φίλια έπη εις Γ. Ε. Μυλωνάν διά τα 60 έτη του ανασκαφικού του έργου*, Αθήνα 1989, σ. 323-331, του ίδιου, «Argos and Nauplia in the Rubrics of the Senato Misti 1389-1413», *Θησαυρίσματα* 20 (1990), σ. 170-184, Θάνος Κονδύλης, «Η Αργολίδα την περίοδο 1350-1400. Το τέλος της φραγκοκρατίας και η αρχή της βενετοκρατίας», *Πρακτικά της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης, Βενετία – Άργος. Σημάδια της βενετικής παρουσίας στο Άργος και στην περιοχή του (Άργος, 11 Οκτωβρίου 2008)*, επιμ. Χρ. Μαλτέζου – Αγγ. Πανοπούλου, Αθήνα – Βενετία 2010, σ. 19-38.

17. Βλ. Tzavara, «La città di Clarentza nelle fonti archivistiche», υπό δημοσίευση.

18. Το Βασιλικό βρίσκεται στη θέση της αρχαίας Σικυώνας. Στα έγγραφα αναφέρεται συχνά ως Basilicata ή Vasilicata. Η ακτή του Βασιλικού, όπου φορτώθηκαν τα δύο πλοία, βρίσκεται στον Κορινθιακό κόλπο. Για το Βασιλικό (Vasilika) βλ. *Documents sur le régime des terres*, ό.π., σ. 256.

επόμενο έτος ακολούθησε δίκη, στην οποία ο Pietro di Bernardino ζητούσε από τον συνέταιρό του να μοιραστούν, βάσει της συμφωνίας τους, το κεφάλαιο και τα κέρδη, ζητούσε δηλαδή 4.875 υπέρπυρα για τη σταφίδα και τα σύκα, 932 για τη σταφίδα της περιοχής του Ναυπλίου, 1.000 δουκάτα για το κέρδος από την πώληση του εμπορεύματος, καθώς και την πληρωμή των εξόδων της δίκης.¹⁹ Στη δίκη εξετάστηκαν τα βιβλία καταστρώματος των δύο πλοίων, μία επιστολή που έστειλε ο Nicoletto di Chiaro στον συνέταιρό του στη Βενετία Biagio Zaccaria και το βιβλίο λογαριασμών του Pietro di Bernardino.²⁰

β) Με αφορμή μια δικαστική διένεξη του 1415, αναφέρεται η σταφίδα του έτους 1385, 30 χρόνια δηλαδή αργότερα. Η Betta Michiel (που αντιπροσωπεύεται από τον γιο της Pietro Michiel), ως κληρονόμος του πατέρα της, Marco Brizi, οδήγησε στο δικαστήριο τον Benedetto Capozola για τον εξής λόγο: ο Giacomo Corner χρωστούσε χρήματα στην Betta (ως κληρονόμο), αλλά ο ίδιος είχε κερδίσει σε μια δίκη κατά του Pietro Corner του ποτέ Federico, κυρίου Άργους και Ναυπλίου, όπως προαναφέρθηκε, κάτι παραπάνω από 82 λίβρες *grossorum*, ποσό που αφορούσε σε 200 σάκους σταφίδας του τελευταίου. Στη συνέχεια η ποσότητα αυτή κατασχέθηκε από τον γραφέα του πλοίου (*cocca Barba*), στο οποίο βρισκόταν. Αργότερα πωλήθηκε από τον Benedetto Capozola, ο οποίος δεν παρέδωσε, κατά την Betta, τα χρήματα της πώλησης ως όφειλε.²¹

Οι μαρτυρίες για το βενετικό εμπόριο στο Ναύπλιο αυξάνονται όταν, το 1388, η περιοχή αυτή γίνεται βενετική κτήση. Αργότερα, το 1396, η πρεσβεία που αντιπροσώπευε τον επίσκοπο και τις εκκλησιαστικές αρχές, καθώς και τους γαιοκτήμονες του Άργους, στη Βενετία, μόλις δύο χρόνια μετά την επιστροφή της πόλης στη βενετική κυριαρχία, μας παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για την πορεία της σταφίδας από την παραγωγή στο εμπόριο. Στην αίτηση των Αργείων αναφέρεται ότι ήταν συνήθεια της περιοχής ο γαιοκτήμονας να αγοράζει τη σταφίδα που παρήγαν οι πάροικοί του, αλλά απαγορευόταν η αγορά από παροίκους άλλων. Ανάλογα, η Βενετία αγόραζε τη σταφίδα των δημόσιων παροίκων. Η τιμή του προϊόντος ανερχόταν σε δύο υπέρπυρα το πεντάλιτρο του Ναυπλίου και σε τρία υπέρπυρα αυτό του Άργους. Στη συνέχεια, η σταφίδα των γαιοκτημόνων και των ελεύθερων καλλιεργητών, όση δεν προοριζόταν για

19. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a Giustizia, reg. 2, φ. 51r-53v. Ο Pietro di Bernardino κέρδισε τη δίκη για 5.508 υπέρπυρα (δηλαδή 4.576, ελαφρώς λιγότερα από αυτά που ζήτησε, ίσως από λάθος στους λογαριασμούς του, και 932 υπέρπυρα) και 1.000 δουκάτα.

20. Έως σήμερα οι μαρτυρίες αυτές δεν έχουν βρεθεί.

21. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a Giustizia, reg. 26, φ. 91r-92r.

τοπική κατανάλωση, συγκεντρωνόταν από το κράτος (με τιμή 13 υπέρπυρα για κάθε σάκο), για να βγει σε πλειστηριασμό. Ο διοικητής του Ναυπλίου είχε προηγουμένως ενημερώσει τους διοικητές των περιοχών του Άργους και της Μεθώνης – Κορώνης για τον προγραμματιζόμενο πλειστηριασμό.²² Σε αυτόν είχαν τη δυνατότητα να λάβουν μέρος όσοι έμποροι μπορούσαν να παράσχουν εγγυήσεις για την πληρωμή των προϊόντων. Η Βενετία πιθανότατα συνέχισε μια παγιωμένη πρακτική της περιοχής από την εποχή των βαρόνων.²³

Τον Μάρτιο του 1409, συστάθηκε στη Βενετία μια εταιρεία για την εκμετάλλευση της σταφίδας, η οποία σε ποσοστά μοιραζόταν ως εξής: ¼ στον Giacomo Surian, ¼ στον Francesco Cocco, ¼ στους Francesco Girardo και Paolo Zane του Luca, ενώ οι Pietro di Guglielmo και Andrea de Lismaninis,²⁴ κάτοικος Πατρών, μοιράζονταν ¼ επίσης. Αυτή η εταιρεία θα ίσχυε για τη διάρκεια του επόμενου χρόνου ή μέχρι να ανακληθεί το συμβόλαιο μεταξύ των μελών της. Στη Βενετία θα επονομαζόταν «Francesco Girardo και εταίρου», ενώ εκτός Βενετίας θα είχε την επωνυμία «Andrea de Lismaninis και εταίρου». Η εταιρεία είχε ως μόνο σκοπό την αγοραπωλησία της σταφίδας κυρίως από την Κόρινθο και το Ναύπλιο.²⁵ Το σχετικό έγγραφο είναι ενδεικτικό για τη δημιουργία και οργάνωση παρόμοιων εταιρειών με σκοπό τη συλλογή μεγάλων κεφαλαίων για την αγορά σταφίδας από τις συγκεκριμένες περιοχές.

Υπάρχουν, επίσης, διάφορες μαρτυρίες για τη συμμετοχή μιας ναυπλιώτικης οικογένειας στο εμπόριο της σταφίδας: πρόκειται για την οικογένεια Μουρμούρη.²⁶ Το 1420, όταν ο Pietro Diedo τελείωνε τη θητεία του ως ποντεστά (podestà) του Ναυπλίου,²⁷ είχε αναθέσει στον Νικολάκη Μουρμούρη

22. Σε μετέπειτα έγγραφα αναφέρεται μόνο η περιοχή Μεθώνης και Κορώνης, αφού το Άργος και το Ναύπλιο έχουν κοινή διοίκηση από το 1399 έως το 1442. Βλ. Α. Τζαβάρα, «Η οργάνωση της διοίκησης και της άμυνας του Άργους κατά την πρώτη βενετοκρατία», *Βενετία – Άργος. Σημάδια της βενετικής παρουσίας στο Άργος και στην περιοχή του*, ό.π., σ. 39-79.

23. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., έγγρ. 182. Βλ. και Jacoby, «Rural Exploitation and Market Economy», ό.π., σ. 257.

24. Ετοιμάζω μια μελέτη σχετική με την οικογένεια de Lismaninis και τη δραστηριότητα των μελών της στην Πάτρα και στην Πελοπόννησο γενικότερα.

25. A.S.V., Cancelleria Inferiore, Notai, b. 226 (notaio Angeletto de Venetiis q. Andrucì), prot. 2, φ. 171v-172r (11 Μαρτίου 1409).

26. Για την οικογένεια Μουρμούρη βλ. Α. Τζαβάρ, «Devozione, violenza e uva passa: le famiglie di Mourmouris e Catello nella Nauplion del XV secolo», *I Greci durante la venetocrazia: Uomini, spazio, idee (XIII-XVIII sec.)*. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Venezia, 3-7 dicembre 2007, επιμ. Χ. Μαλτέζου – Αγγ. Τζαβάρα – Δ. Βλάσση, Βενετία 2009, σ. 597-611.

27. Ο Pietro Diedo, του ποτέ Vittore, ήταν ποντεστά του Ναυπλίου από το 1418 έως

να του στείλει στη Βενετία 300 σάκους σταφίδας και τη μισή ποσότητα όλων των ξερών σύκων που βρίσκονταν στην Κόρινθο εκείνο τον χρόνο. Σύμφωνα όμως με τη μαρτυρία του πρώην ποντεστά, ο Νικολάκης δεν το έκανε. Στη συνέχεια, ο Pietro Diedo απευθύνθηκε στις δικαστικές αρχές της Βενετίας (*giudici di Petizion*), οι οποίες έγραψαν, στις 3 Δεκεμβρίου 1421, στον ποντεστά που τον διαδέχθηκε, Marco Polani, ζητώντας του να κινηθεί κατά του Νικολάκη. Σύμφωνα όμως με τον νόμο, οι δικαστές της Βενετίας δεν μπορούσαν να αναλάβουν υποθέσεις που αφορούσαν σε κατοίκους του Ναυπλίου, αλλά ούτε και να εκδικάσουν για συμφωνίες που έλαβαν χώρα εκεί, στην προκειμένη δηλαδή περίπτωση αυτήν μεταξύ του Μουρμούρη και του πρώην ποντεστά. Για τον λόγο αυτό, το 1422, οι *avogadori di Comun* κατήγγησαν όλες τις προηγούμενες αποφάσεις.²⁸ Στην υπόθεση αυτή τον Νικολάκη εκπροσώπησαν στη Βενετία ο γιος του Μιχάλης Μουρμούρης καθώς και ο γαμπρός του Μιχάλης Κατέλλος.²⁹ Είχαν ταξιδέψει με τις βενετικές γαλέρες της Ρωμανίας, με τις οποίες μετέφεραν τη σταφίδα.

Μαζί τους στη Βενετία βρισκόταν και ο Μανόλης Μουρμούρης, θείος του Μιχάλη και αδελφός του Νικολάκη. Εκεί, στις 4 Φεβρουαρίου 1423, ο Μανόλης όντας άρρωστος συνέταξε τη διαθήκη του, στην οποία περιέγραψε τις δραστηριότητές του που εκκρεμούσαν μέχρι εκείνη την ημέρα. Ειδικότερα, αναφέρθηκε στη σταφίδα του 1422· η μερίδα του ήταν αξίας 136 δουκάτων και είχε ήδη λάβει 50 δουκάτα από τον Μιχάλη Νταλακονάτσι (*Dalacónazi*, da *Lacónazi*) και άλλα 40 από τον ανεινίο του, τον Μιχάλη, στη Βενετία. Πρόκειται χωρίς αμφιβολία για τον Μιχάλη Μουρμούρη του Νικολάκη, ο οποίος βρισκόταν μαζί του εκεί.³⁰ Δήλωνε, επίσης, ότι από τη σταφίδα του 1423 είχε για λογαριασμό της εταιρείας 310 στάρα, δηλαδή σχεδόν 20 τόνους.³¹ Δύο μέρες

το 1420, τον διαδέχθηκε ο Marco Polani του ποτέ Nicolò, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1422, όταν στη θέση του ήλθε ο Nicolò Bassegio. Για ένα κατάλογο των διοικητών του Ναυπλίου και του Άργους βλ. Ch. Hopf, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues*, Βερολίνο 1873 (αναστ. έκδοση, Αθήνα 1961), σ. 382-383. Η θητεία των ποντεστά διαρκούσε συνήθως δύο χρόνια και δεν είχαν το δικαίωμα να συμμετέχουν προσωπικά στο εμπόριο της περιοχής που διοικούσαν. Υποθέτουμε, λοιπόν, ότι για αυτόν τον λόγο ο Diedo περίμενε το τέλος της θητείας του για να ασχοληθεί με το εμπόριο της σταφίδας.

28. A.S.V., Avogaria di Comun, Raspe, reg. 3647, φ. 21v-22r. Βλ. Παράρτημα, έγγρ. 1 και Tzavara, «Devozione, violenza e uva passa», *ό.π.*, σ. 599.

29. Για τις συγγενικές σχέσεις Μουρμούρηδων και Κατέλλο βλ. την πρόταση για τα γενεαλογικά δέντρα των δύο οικογενειών στο Tzavara, «Devozione, violenza e uva passa», *ό.π.*, σ. 553.

30. Βλ. αμέσως παραπάνω.

31. Tzavara, «Devozione, violenza e uva passa», *ό.π.*, σ. 550 (με διορθώσεις σε σχέση

μετά τη σύνταξη της διαθήκης του ο Μουρμούρης απεβίωσε στη Βενετία.³²

Συγγενείς, φίλοι και αντίπαλοι των Μουρμούρηδων ήταν η επίσης ναυπλιώτικη οικογένεια των Catello, ιταλικής καταγωγής, από τη Μεσσήνη της Σικελίας, εγκατεστημένη από καιρό στο Ναύπλιο.³³ Μέλη της οικογένειας αυτής συμμετείχαν επίσης στο εμπόριο της σταφίδας, όπως ο Giovanni Catello του Leone, που σκόπευε να λάβει μέρος στην αγοραπωλησία της σοδειάς του 1427, η οποία όμως δεν εξελίχθηκε ομαλά. Όλα ξεκίνησαν όταν τη χρονιά εκείνη συστήθηκε στη Βενετία εταιρεία για την εκμετάλλευση της σταφίδας και των ξερών σύκων της Κόρινθου και του Ναυπλίου. Ο Giovanni della Torre και οι εταίροι ανέθεσαν την αγορά αυτών των εμπορευμάτων με *recordaxon*, με έγγραφο δηλαδή ανάθεσης εμπορικής αντιπροσωπίας, στον Ναυπλιώτη Giovanni Catello.³⁴ Για τα γεγονότα του 1427 υπάρχουν μαρτυρίες από διαφορετικές αρχειακές πηγές:

1) Δύο δικαστικές υποθέσεις του 1430, που κινήθηκαν από τον εξάδελφο και συνονόματο του Giovanni Catello κατά των εταίρων,³⁵ αφού εκείνος είχε στο μεταξύ αποβιώσει. Η πρώτη αφορά στην αγορά των προϊόντων από την Κόρινθο και τη σχετική αποτυχία στο Ναύπλιο,³⁶ ενώ η δεύτερη στους λογαριασμούς της εταιρείας σχετικά με την αγορά στην Κόρινθο.³⁷

2) Δύο άλλες υποθέσεις, κατά τις οποίες το κράτος κινήθηκε κατά του

με την προηγούμενη έκδοση): «Anchora havixo hi mei comessarii che la prima uva passa che fo de l'ano passato che amonta ducati 136 la mia parte io no havi sono ducati 50 che ho da Michali Dalachonazi he mo questo anno da Michali, mio nievo qu'è in Vinexia, ducati 40, si che restò ad haver ducati 40. Anchora avixo li dicti che qui a Vinexia, ho ricevudo de questo anno una proferta da ser Lorenzo Boniolo da Vinexia ducati 272 a le galie di Romania prosime. Anchora ho ricevudo che me ha facto dar Michali, mio nevo, contadi 190. Anchora ve avixo che i deneri die haver da misser lo dispoti son perperi mille i quali son la mità de mio fradello e l'altra mità mia. Ancora ve avixo che l'uva passa iu ho buda questo ano son stera 310 de compagnia. Item laso al noder fara questo mio testamento per soa fadiga ducati 4 d'oro. Item avixo i mei comissarii che de questa quantità de uva dal pexo de là a questo de havanza la dicta uva stara 16».

32. Για τη διαθήκη και τις τελευταίες μέρες του Μανόλη Μουρμούρη βλ. Tzavara, «Devozione, violenza e uva passa», *ό.π.*, σ. 541-542.

33. Για την οικογένεια Κατέλλο βλ. *στο ίδιο*, σ. 543-547 και το γενεαλογικό δέντρο στη σ. 553. Ένα μέλος της οικογένειας ήταν πρωτοπαπάς Ναυπλίου.

34. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 48, φ. 46r-49v.

35. Δύο άλλες δικαστικές υποθέσεις των εταίρων κατά του Giovanni Catello αναφέρονται στις παραπάνω, αλλά δεν σώζονται, σύμφωνα με όσα γνωρίζουμε σήμερα. Ίσως δεν δόθηκε συνέχεια στις υποθέσεις αυτές, αφού ο Giovanni Catello δικαιώθηκε στα βενετικά δικαστήρια.

36. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 48, φ. 46r-49v.

37. Στο ίδιο, reg. 52, φ. 120r-121r με πρόσθετα φ. 1r-2v.

ποντεστά του Ναυπλίου, από το 1426 έως το 1428, Bernardo da Mosto, και συγκεκριμένα τα κεφάλαια που αφορούσαν στον ρόλο του στον πλειστηριασμό της σταφίδας.³⁸

Η επιλογή του Giovanni Catello ως αντιπροσώπου της εταιρείας στον Μοριά δεν πρέπει να ήταν τυχαία. Πρόκειται για τον Giovanni Catello του Leone, ο οποίος το 1425 και το 1426 αντιπροσώπευσε τους κατοίκους του Ναυπλίου ως πρέσβης στη Βενετία.³⁹ Ίσως οι Βενετοί έμποροι τον γνώρισαν με αυτήν την ευκαιρία. Όπως αναφέρει ο della Torre, οι εταίροι πίστευαν ότι ο Catello γνώριζε την κατάσταση στην περιοχή και ότι ήξερε τι θα έκανε για να αποκτήσει τη σταφίδα, ενώ κατά τη διάρκεια της δίκης αναφέρθηκε ότι μεγάλο ρόλο για την επιτυχία του στην Κόρινθο έπαιξαν, όπως υποστήριξε ο εξάδελφός του, οι προσωπικές του επαφές εκεί. Αφορά κυρίως στις σχέσεις του με τον κύριο της Κόρινθου, ο οποίος δέχθηκε να περιμένει την πληρωμή των προϊόντων που αγοράστηκαν από την εταιρία, ως προσωπική χάρη προς τον Catello, εξαιτίας υπηρεσιών που εκείνος του είχε προσφέρει κατά το παρελθόν.⁴⁰

Το έγγραφο με το οποίο ανατέθηκε στον Giovanni Catello η αγορά των μοραϊτικών προϊόντων, η *recordaxon*, όπως προαναφέρθηκε, δεν έφθασε έως τις μέρες μας. Για το περιεχόμενό της βασιζόμαστε στις μαρτυρίες των δύο αντίπαλων πλευρών. Κατά τον Catello, ο εξάδελφός του θα έπρεπε να αγοράσει όλη τη σταφίδα της Κόρινθου με συγκεκριμένη τιμή (δεν θα έπρεπε να ξοδέψει πάνω από τρία δουκάτα για κάθε σάκο), αλλά και όση σταφίδα του Ναυπλίου μπορούσε,⁴¹ ενώ κατά τους εταίρους έπρεπε να αγοράσει όλη τη σταφίδα του Ναυπλίου, χωρίς όμως αρχικά να διευκρινίζεται από αυτούς αν αυτή η εντολή δόθηκε αργότερα, αφού αναφέρονται και άλλες επιστολές που στάλθηκαν μεταγενέστερα, όπως μία της 27ης Ιουνίου.⁴²

38. Βλ. έγγραφα 2 και 3 στο Παράρτημα.

39. *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge*, έκδ. C. Sathas, τ. 3, Παρίσι 1882, σ. 277-278, έγγρ. 854, 26 Φεβρουαρίου 1425 (περίληψη στο: Fr. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat*, τ. 2, σ. 223, έγγρ. 1969) και σ. 320-321, έγγρ. 904, 28 Μαρτίου 1426.

40. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 48, φ. 48v: «E perché loro dixè che questi tal denari quel mio cuxin die dar al signor de Choranto a questo io respondo che se quel signor per suo benignità a vouido aspetar quel mio cuxin de questi cotal denari lui a fato per so benignità et ancor perch'el a vouido render merito a quel mio cuxin per le servixii che ave per lo passato quel signor da quel mio cuxin [...]».

41. Στο ίδιο, φ. 46r: «[...] e de zunta a tuta sua possa comprar, se porà, per nome dei diti anche quele uve passe de Napolli [...]».

42. Στο ίδιο, φ. 46r: «[...] per nostre lettere si de 27 zugno como de altri tempi [...] per la recordaxon e per letere a lui dapuò scrite». Στην επιστολή της 27ης Ιουνίου θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Ο Catello αρχικά πήγε στην Κόρινθο. Εκεί κατάφερε να αγοράσει τη σταφίδα και τα ξερά σύκα της περιοχής. Μετά ειδοποίησε τον della Torre να προχωρήσει στην πληρωμή και να αναλάβει τη μεταφορά του εμπορεύματος. Αυτός έστειλε ένα καράβι με έναν απεσταλμένο του για να το παραλάβει, καθώς και χρήματα (και συγκεκριμένα 1.800 δουκάτα σε μετρητά), εμπορεύματα αξίας 173 δουκάτων και άλλα μικρότερα ποσά. Κατά τους εταίρους, ο Catello δεν κάλυψε την αγορά με τα χρήματα αυτά αλλά μόνο ένα μέρος της αξίας (700 δουκάτων), αφήνοντας χρέος 800 δουκάτων, ενώ κράτησε τα υπόλοιπα,⁴³ μάλλον για να τα διαθέσει στο Ναύπλιο. Από αυτό φαίνεται ότι η αγορά της σταφίδας και των σύκων στην Κόρινθο θα πρέπει να ανερχόταν στα 1.500 δουκάτα. Η σταφίδα της Κορίνθου αγοράστηκε για τρία δουκάτα ο σάκος, τιμή που, όπως χαρακτηριστικά εξηγούσε ο Catello, ήταν η ίδια από τότε που γεννήθηκε και όχι ακριβότερη.⁴⁴ Ο Catello, υπογραμμίζοντας τη συμβολή του εξαδέλφου του στην αγορά, δήλωνε ότι είχαν παρουσιαστεί πολλοί αγοραστές για τη σταφίδα, γεγονός που θα αύξαινε κατά πολύ την τιμή της, αλλά ο κύριος της Κορίνθου δεν την έδωσε σε άλλους λόγω της «μεγάλης και παλαιάς φιλίας» μεταξύ των δύο ανδρών.⁴⁵

Στη συνέχεια, τα μέλη της βενετικής εταιρείας, στις 27 Ιουνίου, έστειλαν στον Ναυπλιώτη αντιπρόσωπό τους νέα εντολή, με την οποία του ανέθεταν να αποκτήσει τη σταφίδα του Ναυπλίου πάση θυσία και με κάθε μέσο, καταργώντας μάλιστα το όριο για την τιμή αγοράς της.⁴⁶ Αυτός όμως δεν κατάφερε να την αγοράσει. Το γεγονός αυτό ισοδυναμούσε με μεγάλη ζημία για τη βενετι-

43. Στο ίδιο, φ. 46r: «[...] lui doveva meter de contadi, como apar per uno so scritto, ducati 700, auti come dixemo, compro quele dal signor de Choranto dandoli parte de nostri denari e de parte fatosse far tempo, avixando le Signorie Vostre che anchor el resta a dar a quel signor da ducati 800, como nui se offeremo de provar per dechiarazion del iudixio vostro [...]».

44. Για την αγορά της σταφίδας και των ξερών σύκων της Κορίνθου από τον Catello βλ. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 48, φ. 46r-49v. Όσον αφορά στις τιμές των προϊόντων αυτών, σημειώνουμε ότι η σοδειά της Κορίνθου του 1394 πωλήθηκε για πέντε δουκάτα (ή 25 υπέρπυρα) τον σάκο η σταφίδα, ενώ τα ξερά σύκα για τρία υπέρπυρα: βλ. *Monumenta Peloponnesiaca*, ό.π., έγγρ. 225, και Jacoby, «Rural Exploitation and Market Economy», ό.π., σ. 257-258.

45. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 48, φ. 48v-49r: «[...] recordando le magnificenze vostre che iera molte persone che voleva comprar la dicta uva passa e per la grande et antiga amista avea mio cuxin cum quel signor non la volse dar ad altri».

46. Βλ., για παράδειγμα, στο ίδιο, φ. 47r: «Et apresso lui se ne andò a Napoli di Romania nel qual luogo lui iera astretto si per la recordaxon nostra como e mandio per letere dapuò scritte che a ogni muodo del mondo el dovesse tuor le uve passe del dicto luogo;» και φ. 47v: «[...] comettemo e astrenzemo a ogni modo del mondo e per ogni priexio le debia tuor [...]».

κή εταιρεία, καθώς ο αγοραστής τους στη Βενετία, όταν έμαθε ότι δεν κατάφεραν να αγοράσουν τη σταφίδα του Ναυπλίου, απέσυρε το ενδιαφέρον του.⁴⁷

Ας δούμε τώρα τι συνέβη στο Ναύπλιο. Ο ποντεστά του Ναυπλίου θα έπρεπε να βγάλει την παραγωγή της σταφίδας σε πλειστηριασμό, αφού θα τον είχε προηγουμένως αναγγείλει στους καστελλάνους της Μεθώνης και της Κορώνης, προκειμένου να προβούν σε εκδήλωση ενδιαφέροντος. Μέρος της σταφίδας ανήκε στο δημόσιο και άλλο μέρος σε διάφορους Ναυπλιώτες.⁴⁸ Κατά τη διάρκεια της δίκης κατά των Βενετών εταίρων, ο εξάδελφος και συνονόματος του Catello δήλωσε ότι στο Ναύπλιο παρουσιάστηκαν πολλοί αγοραστές και ότι το γεγονός αυτό θα ανέβαζε πολύ την τιμή της αγοράς της σταφίδας, η οποία θα ξεπερνούσε τα 1.600 δουκάτα. Σε μία, μάλιστα, από τις πηγές που εξετάστηκαν, αναφέρεται ότι η σταφίδα της χρονιάς ανερχόταν στους 330 σάκους.⁴⁹ Κατά τους εταίρους, ο ποντεστά έβγαζε τη σταφίδα σε πλειστηριασμό, κατά τις συνήθειες του τόπου, για 15 ημέρες και για 20 υπέρπυρα.⁵⁰ Πρόκειται για τον Bernardo da Mosto, ποντεστά και καπετάνιο του Ναυπλίου από το 1426 έως το 1428, ο οποίος, μετά το πέρας της θητείας του, κατηγορήθηκε για διαφθορά, ατασθαλίες και εκβιασμούς σε βάρος διάφορων κατοίκων του Ναυπλίου και της κρατικής διοίκησης. Οι βενετικές αρχές, μετά το πέρας της θητείας του, κινήθηκαν εναντίον του. Τα σχετικά έγγραφα μας δίνουν χρήσιμες πληροφορίες για την πρακτική που ακολουθούνταν στο Ναύπλιο για την πώληση της σταφίδας. Ο ποντεστά του Ναυπλίου προέβη σε σειρά παρατυπιών, προκειμένου να μη δώσει τη σταφίδα στον Catello και να την εξασφαλίσει για τον Pietro Carandollo, ο οποίος τον είχε χρηματίσει. Για να το πετύχει αυτό, δεν ειδοποίησε τους καστελλάνους της Μεθώνης και της Κορώνης γνωστοποιώντας τον πλειστηριασμό, ως όφειλε, και ελάττωσε με τον τρόπο αυτό τους ενδιαφερόμενους, αφού ο μεγάλος αριθμός τους θα αύξανε και την τιμή. Έβγαζε, μάλιστα, τη σταφίδα καθημερινά σε πλειστηριασμό, αλλά δεν τον έκλεινε. Μια μέρα που ο Catello και άλλοι Ναυπλιώτες έμποροι βρίσκονταν εκτός πόλης, άνοιξε τον πλειστηριασμό με τιμή 21 υπέρπυρα και τον έκλεισε στα 21 και μισό. Ο υπάλληλος που διεξήγαγε τον πλειστηριασμό, του είπε ότι ο Catello τον είχε εξουσιοδοτήσει να αγοράσει τη σταφίδα σε πε-

47. Στο ίδιο, φ. 47r, 48r.

48. Στο ίδιο, φ. 49r: «quele uve passe, parte del Comun e parte de la comunitade de la tera».

49. A.S.V., Rason Vecchie, reg. 24, φ. 64r-v.

50. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 48, φ. 47r: «che per el retor de li e fo messo le dite uve passe al'incanto secondo costume de quel luogo e stete lui zorni 15 de longo a perperi 20 che mai plui non fo messe e al zorno de l'incanto per suo deffetto non le tolsse».

ρίπτωση απουσίας του και ο ποντεστά, θυμωμένος, του άρπαξε το μαστούνι από το χέρι και το πέταξε καταγής, λέγοντάς του ότι αυτός επιθυμεί να πουλήσει τη σταφίδα σε αυτήν την τιμή. Κατά την επίσημη κατηγορία, ο Carandollo πλήρωσε στον ποντεστά 26 υπέρπυρα τον σάκο, κρατώντας ο τελευταίος τη διαφορά.⁵¹ Σύμφωνα με τις κατηγορίες διάφορων Ναυπλιωτών, στο Ναύπλιο λεγόταν ότι ο Carandollo, αφού αγόρασε τη σταφίδα, την πούλησε στη συνέχεια στον Νικολάκη Μουρμούρη για 26 υπέρπυρα καθώς και ότι κατά το ζύγισμα της σταφίδας δηλώθηκε μικρότερο βάρος, έτσι ώστε ο αγοραστής να πληρώσει λιγότερους φόρους, ενώ το κέρδος από τη διαφορά του βάρους φαίνεται ότι το κράτησαν ο ποντεστά και άλλοι αξιωματούχοι της περιοχής.⁵²

Τον ίδιο χρόνο, στις 14 Νοεμβρίου, ο Giovanni Catello του Leone εκλέχθηκε ταμίας του Ναυπλίου, αλλά ένα χρόνο αργότερα ο ποντεστά Bernardo da Mosto με απόφασή του, της 14ης Οκτωβρίου, τον καθαίρεσε. Στη συνέχεια, στις 12 Αυγούστου του 1429, οι *avogadori di Comun* ακύρωσαν την παραπάνω απόφαση,⁵³ αλλά στο μεταξύ ο Catello είχε πεθάνει. Ο θάνατός του πρέπει να συνέβη μεταξύ 23 Ιανουαρίου και 12 Αυγούστου 1429,⁵⁴ χωρίς να εισπράξει ποτέ τα χρήματα που του χρωστούσαν οι Βενετοί εταίροι, με τη δικαιολογία ότι αυτοί υπέστησαν ζημία, επειδή ο Catello δεν κατάφερε να αγοράσει τη σταφίδα του Ναυπλίου. Τρία χρόνια μετά τα γεγονότα του Ναυπλίου, το 1430, ο εξάδελφος και συνονόματος του θανόντος, Giovanni Catello του Aporito, φέρνοντας τους εταίρους μπροστά στη βενετική δικαιοσύνη κατάφερε να αποσπάσει μέρος των οφειλομένων από την εταιρεία.⁵⁵ Σε μια δεύτερη δίκη, αφού είχε ζητήσει να μελετήσει τα βιβλία της εταιρείας, πρότεινε στους δικαστές διορθώσεις στους λογαριασμούς της.⁵⁶ Ο ίδιος, ακολουθώντας τα βήματα του εξαδέλφου του, εκλέχθηκε με τη σειρά του ταμίας του Ναυπλίου το 1435.⁵⁷

Κατά τη διάρκεια της θητείας του τελευταίου ως ταμίας, και όταν ποντεστά και καπετάνιος του Ναυπλίου ήταν ο Marino Contarini, δηλαδή μεταξύ 1433 και 1436, διαπιστώθηκαν απώλειες στο Ταμείο. Κατά συνέπεια, τα οικονομικά του Ναυπλίου ελέγχθηκαν από τους λογιστές του κράτους στη Βενετία. Το

51. A.S.V., Rason Vecchie, reg. 24, φ. 64r-v και A.S.V., Avogaria di Comun, Raspe, reg. 3648, φ. 59v.

52. A.S.V., Rason Vecchie, reg. 24, φ. 64r-v.

53. A.S.V., Avogaria di Comun, Raspe, reg. 3648, φ. 55r.

54. Βλ. Tzavara, «Devozione, violenza e uva passa», ό.π., σ. 545.

55. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 48, φ. 46r-49v.

56. A.S.V., Giudici di Petizion, Sentenze a giustizia, reg. 52, φ. 120r-121r, με πρόσθετα φ. 1r-2v.

57. Για τη σταδιοδρομία του Giovanni Catello του Aporito βλ. Tzavara, «Devozione, violenza e uva passa», ό.π., σ. 546.

1439, τρία χρόνια μετά το τέλος της θητείας του Contarini, ο πρώην ποντεστά κατά τα έτη 1436-1438 Giovanni Barbo, που τον διαδέχθηκε, και ο ταμίας του Ναυπλίου Giovanni Catello κλήθηκαν από τους λογιστές του κράτους να ξεκαθαρίσουν ορισμένα «λάθη» που εκείνοι είχαν διαπιστώσει. Για παράδειγμα, η ενοικίαση του φόρου στη λιανική πώληση του κρασιού έγινε για 2.750 υπέρπυρα, ενώ στο βιβλίο των πλειστηριασμών του ποντεστά είχε καταχωρισθεί για 3.750 υπέρπυρα, δηλαδή υπήρχε ζημία 1.000 υπέρπυρων για το κράτος. Ένα παρόμοιο λάθος έγινε και με τη σταφίδα. Ενώ η τιμή της έχει καταχωρισθεί στα βιβλία ως 24 υπέρπυρα ο σάκος, η σταφίδα δεν αγοράστηκε για περισσότερα από 14 υπέρπυρα. Ο Catello απέδωσε ευθύνες στον γραμματέα του ποντεστά, ενώ ο Barbo δήλωσε ότι δεν γνώριζε αν πρόκειται για λάθος του υπαλλήλου ή αν έγινε κάποια ατασθαλία.⁵⁸

Συμπεράσματα

Από τις περιπτώσεις εμπορίου σταφίδας και ξερών σύκων που εξετάστηκαν, μπορούμε να συνοψίσουμε τα εξής:

Η σταφίδα της περιοχής του Ναυπλίου συγκεντρωνόταν από τις αρχές της πόλης. Αυτές οι ποσότητες σταφίδας ανήκαν ή στο δημόσιο ή σε ιδιώτες. Ο ποντεστά έπρεπε να βγάλει σε πλειστηριασμό τη σταφίδα, αφού προηγουμένως είχε γράψει στους καστελλάνους της Μεθώνης και της Κορώνης, για να τους κοινοποιήσει την πώληση, σε περίπτωση που κάποιος ενδιαφερόταν να συμμετάσχει στον πλειστηριασμό. Ο υπάλληλος που αναλάμβανε τον πλειστηριασμό, πρότεινε μια αρχική τιμή, ενώ τη σταφίδα την έπαιρνε τελικά ο πλειοδότης, αυτός δηλαδή με την καλύτερη πρόταση, όπως συμβαίνει σε όλους τους πλειστηριασμούς. Στη συνέχεια ανακοινωνόταν δημόσια ο νικητής, ο οποίος πλήρωνε τους σχετικούς φόρους και παραλάμβανε το εμπόρευμα, το οποίο συνήθως μετέφερε στη Βενετία, με ιδιωτικά πλοία, όπως συνέβαινε στην περίπτωση των Pietro di Bernardino και Nicoletto di Chiaro, ή με τις γαλέρες της Ρωμανίας, όπως συνέβαινε στην περίπτωση των Μουρμούρηδων.

Για την εκμετάλλευση της σταφίδας, κυρίως, αλλά και των ξερών σύκων οι Βενετοί έμποροι σύστηναν εταιρείες, διάρκειας συνήθως ενός χρόνου, με συγκεκριμένα ποσοστά συμμετοχής για το κάθε μέλος, όπως στην περίπτωση της εταιρείας του 1409 αλλά και αυτής των di Bernardino και di Chiaro. Προκειμένου να έχουν μεγαλύτερα κέρδη, οι έμποροι είχαν συμφέρον να αγοράζουν όσο το δυνατό μεγαλύτερη ποσότητα σταφίδας και ξερών σύκων, εάν όχι ολόκληρη την παραγωγή της χρονιάς, και, αν ήταν εφικτό, και αυτήν της Κορίνθου. Για τον σκοπό αυτό χρειαζόνταν μεγάλα κεφάλαια και τη συμ-

58. A.S.V., Rason Vecchie, reg. 24, φ. 230r.

μετοχή περισσότερων συνεταίρων. Αγοράζοντας τη σταφίδα του Ναυπλίου, αλλά και τη σταφίδα και τα ξερά σύκα της Κορίνθου, μια εταιρεία μπορούσε να μονοπωλήσει την παραγωγή, όπως σκόπευε να κάνει και η εταιρεία του Giovanni della Torre.

Πολλές φορές σε αυτές τις εταιρείες συμμετείχαν Πελοποννήσιοι έμποροι, όπως ο κάτοικος Πατρών de Lismaninis, ή Ναυπλιώτες, όπως τα μέλη της οικογένειας Μουρμούρη και Catello. Άλλες φορές οι έμποροι της περιοχής λειτουργούσαν ως αντιπρόσωποι της εταιρείας, με αμοιβή κάποιο ποσοστό επί της αγοράς, όπως στην περίπτωση του Catello. Με τον τρόπο αυτό οι Βενετοί έμποροι εκμεταλλεύονταν τη γνώση και την εμπειρία των εντόπιων εμπόρων, τις γνωριμίες τους και τις επαφές τους στην περιοχή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1

1422, 16 Δεκεμβρίου, Βενετία.

Απόφαση της *Avogaria di Comun* υπέρ του Νικολάκη Μουρμούρη.

A.S.V., *Avogaria di Comun*, Raspe, reg. 3647, φ. 21v-22r.

Die XVI decembris.

Pro Nicolacio Mormori de Neapoli Romanie qui ad petitionem viri nobilis ser Petri Diedo quondam domini Victoris per binam contestationem quam scripserant domini iudices petitionum iura nobili ser Marco Polani olim rectori Neapolis Romanie citatus fuerat ad comparandum coram prefatis dominis iudicibus petitionum responsurus dicto ser Petro Diedo, que quidem citacio et bina contestacio nullatenus fieri poterat nec debebat ad de foro ipsorum dominorum iudicum petitionum non sit citari facere habitatores Neapolis pro contractibus factis in Neapoli Romanie, a qua bina contestacione ipsi iudices petitionum requisiti per Advocatores Communis se removerunt unde domini Advocatores Communis posuerunt in Minori Consilio partem infrascriptam videlicet quod ista littera seu bina contestacio missa per viros nobiles ser Paulum Mauroceno et ser Petrum Lando, iudices petitionum, ac ser Iacobum Contareno, iudicem per omnes curias, viro nobili ser Marco Polani, olim rectori Neapolis Romanie, in 1421, die tercio decembris, per quam scripserunt dicto ser Marco quod coram eis comparuerat vir nobilis ser Petrus Diedo quondam domini Victoris asserens, querelanter contra et adversus ser Nicholacium Mormori de Neapoli Romanie absentem, quod cum ipse ser Petrus existens Neapoli de Romania scilicet rector ibidem in fine reginimis sui fecerit quamdam compositionem cum dicto ser Nicolacio Mormori quod ipse ser Nicholaus daret vel mitteret ipsi ser Petro Venecias medietatem saccorum VI^c uve passe et medietatem omnium ficuum que reperirentur in Corinthio de anno predicto et hucusque ipse ser Petrus expectaverit et nichil sibi miserit etc.

Propterea prefati Iudices scripserunt dicto ser Marco Polani quod sibi placeret citari facere dictum Nicholacium Mormori quod post applicacionem ultime navis mude septembris de 1422 venture Veneciis de illis partibus scilicet de Romania per dies octo in mane deberet coram ipsis Iudicibus compare-

re coram eis responsurus dicto ser Petro Diedo alioquim etc., tamquam facta contra id quod ipsi Iudices facere poterant et debebant, quia non est de eorum foro citari facere habitatores Neapolis pro contractibus factis in Neapoli Romanie, et ipsi quidam Iudices petitionum requisiti per Advocatores Comunis se removerint, incidatur, cassetur, revocetur et annichiletur cum dependenciis et secutis ab ea et cum commissione missa Venecias per dictum Nicholacium Mormori, Michilio Mormori, eius filio, et Michalio Catello, eius genero, quos Venecias misit ad dicta commissione occasione dicte bine, et datis et receptis in ipso Minori Consilio balotis sex fuerunt: non sinceri ____ .I., de non ____ 0 et de parte fuerunt ____ 5 et sic captum fuit prout in ipsa parte plenius legitur et distinctius continentur.

2

1429, 26 Μαΐου, Βενετία.

Απόσπασμα από τα βιβλία των *Ufficiali alle Rason Vecchie* σχετικά με τις κατηγορίες για οικονομικές και άλλου είδους καταχρήσεις και ατασθαλίες του πρώην ποντεστά του Ναυπλίου Bernardo da Mosto. Αφορά στον πλειστηριασμό της σταφίδας της περιοχής αυτής και στην υπόθεση Κατέλλο.

A.S.V., Rason Vecchie, reg. 24, 63v-65r (ειδ. 64r-v).

|| per Nichuolla e per Simon e per altri zitadini della tera|| Item siando uxitado de meter le <u>ve passe al inchanto, el dito miser Bernardo è tegnudo de schriver ai chastellani de Modon et de Choron che i debia avixar quelli de quelli luogi se i vollesse achatar le dite <u>ve passe azoch'ele vadi a piui prexio che se pò per utelle de comun et non ne fexe niente, ma fexei dar voxe e per alcuni zitadini fo messo a perperi 20 el sacho, e per ser Zuan Chatello texorier fo messo perperi 21, ||el qual|| volleua tuorlle ad ogni pressio, perché aveva achatade quelle da Chuoranto e de libertade al chomandador de meter suxo per fina perpera 30 et el dito misser Bernardo le tene chussì per alcuni zorni et piui non la feva inchantar tanto che, siando lui uno zorno fuora alla so ara là che se lavorava, manchando dellà el dito ser Zuan Chatello elli altri zitadini, fexe chiamar el chomandador e disselli “inchanta la uva passa” e fo inchantà alla prima voxe perperi 21 ella seconda voxe perperi 21 s. 5 e miser Bernardo disse al comandador per chi as... suxo ello respose “per llo texorier et a me dado lizenzia de meter suxo e se ve piaxe anderò per esso” et lui subito i tolsse el baston delle man e getallo in tera e disse che i lo vol levar per

perperi 21 ½ e non siando algun là, lo levà Piero Carandollo, como fo dado l'ordene, et dapuò lo fexe schriver a ser Nicollazi Mormori, el qual se dixè in plubicha voxe ch'el a pagado al dito miser Bernardo perperi 26 el sacho et siegue dano da una vendeda a l'altra perperi 3000 et holtra de ziò a quel fo pexado per pagar el dazio et fo sinon 215 al pexo de Napoli e si se troverà per l'intrada de questa tera ch'el è vegnudo da Napolli al pexo dellà piui de sachi 330 de quel pexo e da 215 in fin al numero de 330 è stà furado fin lui et suo hofizialli e de quelli che compra l'uva passa.

3

1431, 18 Δεκεμβρίου, Βενετία.

Απόσπασμα από τα πρακτικά της δίκης κατά του πρώην ποντεστά του Ναυπλίου Bernardo da Mosto, ο οποίος κατηγορείται για διάφορες ατασθαλίες, καταχρήσεις, χρηματισμό κ.ά. σε 20 κεφάλαια κατηγορίας. Πρόκειται για το έκτο κεφάλαιο, το οποίο δημοσιεύεται εδώ γιατί αφορά στον πλειστηριασμό της σταφίδας και στην υπόθεση Κατέλλο.

A.S.V., Avogaria di comun, Raspe, reg. 3648, φ. 59v-60v (ειδ. 59v).

Sexto, quod non curans nec advertentiam habens ad aliquam utilitatem comunis nostri nec pauperularum personarum que de sudore suo vivunt ex tractu uvarum passularum que annuatim colliguntur ex territorio Neapolis Romanie sed ad impleudum marsupium suum per omnem viam sibi possibilem dum moris existat in Neapoli. Quando dicte uve passule venduntur et mercantantur pro meliori avantagio et utilitate nostri comunis, scribitur rectoribus Coroni et Motoni de venditione et incantatione predicta fienda et quod notum hoc fiat subditis suis, dictus ser Bernardus potestas nichil de predictis observans ymo in omnibus contrafatiens absque aliquo incantu absque scitu alicuius qui ipsas emere vellet, que quidam Iohannis Catello qui de aliis uvis passulis emerat et ordinaverat plazario qui illas mercantare debebat quod usque ad XXX yperpera poneret supra quemlibet sacum et sic idem plazarius retulit dicto potestati. Intelligens se dictus ser Bernardus cum quodam Petro Carandullo sumens ab eo ob causam predictam premium et manzariam ducatorum quinquaginta duorum eidem deliberavit dictas uvas passulas accipiens baculum de manu plazarii pro yperperis XXI cum dimidio in iacturam et damnum dominii nostri de yperperis mille octingentis.

ANGELIKI TZAVARA

ARCHIVAL EVIDENCE FOR THE TRADE OF RAISINS
IN THE AREA OF NAFPLIO, 14TH-15TH C.

In this study we examine the archival evidence about the trade of raisins in the area of Nafplio in the earlier first Venetian domination. In some cases, it is considered together with the trade of raisins and dried figs of Corinth, seeing that the commercialisation of the products of these two areas represent the commercial strategy of some Venetian companies. This study is based on published but mostly unpublished documents, rare and chronologically random. These are mainly notarial deeds, including wills, and court cases. Through the aforementioned archival material, several cases of raisin trade at Nafplio (but also in Corinth where they are related) are studied. They give us information about the processes by which the raisins were passing from the producer to the consumer, the mediators and the State intervention, local and Venetian merchants engaged in the trade of this product, quantities and prices of raisins and their transport in different markets, mainly to Venice.